

ΑΞΙΟΠΡΕΠΕΣΤΑΤΗ ΠΑΡΑΣΤΑΣΗ

«Αδερφοφάδες» του Ν. Καζαντζάκη

Από τους δικηγόρους του Ηρακλείου

Εξαιρετικά αδύνατο βιβλίο «Οι αδερφοφάδες» του Νίκου Καζαντζάκη, του πατριώτη μας που επανέρχεται φέτος με την ευκαιρία των ποικίλων εκδηλώσεων για τα πενήντα χρόνια από το θάνατό του. Στο συμπέρασμα αυτό είχα καταλήξει διαβάζοντάς το για πρώτη φορά σε συνέχειες (με τον τίτλο «Ο παπα-Γιάνναρος» -παρμένο από τον «πρωταγωνιστή» του) στην «Ελευθερία» του Πάνου Κόκκα, εν έτει σωτηρίω 1963. Ένα συμπέρασμα που δεν το αναθεώρησα έκτοτε.

Οι αδυναμίες του βιβλίου έχουν σχέση με τη ρητορεία που το χαρακτηρίζει, που φτάνει ως τη «Πεξίλαγγεια» και δεν είναι ασυνήθιστη και σε άλλα μυθιστορήματά του, στους «Αδερφοφάδες» όμως κυριαρχεί.

Ακόμα έχουν σχέση με την αδυναμία του βιβλίου η συμβατικότητα των τύπων του, ο ατελής και απλοϊκός σχεδιασμός των, το «αναπόδεικτο» πολλών καταστάσεων που ιστορούνται σ' αυτό, ακόμα η ευτελής «άβαθη» περιγραφή του Εμφυλίου Πολέμου, που τέλειωνε όταν ο Νίκος Καζαντζάκης έγραψε το βιβλίο (και που τον «μάθαινε» από τα αποκόμματα των εφημερίδων που ερχόντουσαν από την Ελλάδα στο Παρίσι, όπου είχε καταφύγει τα «πέτρινα» εκείνα χρόνια), η αφελής ερμηνεία των αιτίων της δημιουργίας και της τόσο καταστρεπτικής για την Ελλάδα διατήρησής του.

Αν επιχειρήσουμε μία υπόθεση που θα ήθελε τη φήμη του Νίκου Καζαντζάκη να στηριζόταν μόνο στους «Αδερφοφάδες», τότε θα ήταν περίπου βέβαιο ότι δεν θα εμφανιζόταν το όνομά του στα χωράφια της ελληνικής λογοτεχνίας. Ενώ και η συμβολή του στη μελέτη του Εμφυλίου Πολέμου θα ήταν ελάχιστη έως μηδενική, όταν και η ελληνική μυθιστοριογραφία μας έχει εφοδιάσει με αρκετά έργα γραμμένα με επώδυνη γνώση του αντικειμένου και η ελληνική ιστοριογραφία έχει προσφέρει πολλά και αξιόλογα βιβλία, που καταπιάνονται με τον εμφύλιο σπαραγμό από διάφορες, συχνά εκ διαμέτρου αντίθετες, οπτικές γωνίες.

Όχι σπουδαίο, λοιπόν, έργο «Οι αδερφοφάδες» του Νίκου Καζαντζάκη (όπου το «όχι σπουδαίο» είναι ευφημισμός του κακού). Και είναι αξιοθαύμαστο πώς βγήκε απ' αυτό, από τη θεατρική διασκευή του μυθιστορήματος, μία παράσταση όπως εκείνη των δικηγόρων του Ηρακλείου την οποία είδαμε το Σαββατοκύριακο που μας πέρασε στο Κηποθέατρο και φέρει το όνομα του συγγραφέα του βιβλίου, που στέκει αξιοπρεπέστατα στα πόδια της. Πώς όμως έγινε αυτό κατορθωτό;

Υπάρχουν πολλές ερμηνείες γι' αυτή την απροσδόκητη μετουσίωση. Ας τις ανακεφαλαιώσουμε: Περιορίσθηκε, πρώτον, δραστικά η ποσότητα της ρητορείας, συχνά αφόρητης, που περισεύει στο βιβλίο, με προφανή τα (ευεργετικά) αποτελέσματα για τον αναγνώστη της μεταγραφής ή κυρίως, για το θεατή της παράστασης.

Υπείσθη δεύτερον ο σκηνοθέτης της παράστασης, ο προικισμένος όπως αποδεικνύεται

στα θεατρικά δικηγόρος του Ηρακλείου Γιώργος Μαρκόπουλος, που κίνησε με θεατρική τεχνική εντελώς διαφορετική, ασφαλώς, από εκείνη που απαιτείται για το μυθιστόρημα, τα πρόσωπα που δημιούργησε ο Νίκος Καζαντζάκης.

Βρέθηκαν, τρίτον, οι ηθοποιοί που ανέλαβαν να μεταφέρουν επί σκηνής τους αδύναμους και κακεκτικούς στη δομή των ρόλους με αγάπη και συμπαινετική αυταπάρνηση.

Κι εδώ βέβαια, ξεχωρίζει ο Μανώλης Τσικαλός, ο πρωταγωνιστής και του «καπετάν Μιχάλη» (τότε που ακούστηκε στην παράσταση των Χανίων ότι αισθάνθηκαν «ευαίσθητες» μύτες τη βαρβατιλία του «καπετάν Μιχάλη» από τις μεσαιές θέσεις του θεάτρου της Τάφρου). Μας έδωσε ένα παπα-Γιάνναρο που ήταν ζωντανός και έπασχε και απειληζόταν και που κρατούσε και λίγο την ελπίδα για το τέλος, μία ελπίδα που δεν δικαιώθηκε.

Δεν θα είναι υπερβολή να πούμε ότι ο Μανώλης Τσικαλός αναδεικνύεται σε αξιόλογο ηθοποιό, με σκηνικά χαρίσματα, με σωστή άρθρωση, με επιβλητική παρουσία μπασμένο στο «πετσί» του κάθε ρόλου που του ανατίθεται.

Από κοντά βοήθησαν στην παράσταση και της επέτρεψαν «να κλέψει την παράσταση» όπως έλεγε κάποτε η καλή φίλη Μαίρη Στεφανίδου, ο αντιπαθητικός καλόγερος (Στέλιος Καστρινάκης), ο δάσκαλος (Δημήτρης Ευριτάκης), ο βοσκός (Γιάννης Ξυλούρης), η Πολυξένη (Αικατερίνη Αποστολάκη) που λειτούργησε και ως βοηθός του σκηνοθέτη.

Στην ανάδειξη της παράστασης συνέβαλαν τα σωστά σκηνικά, για τα οποία μόχθησε ο Ρουσσέτος Παναγιωτάκης, τα κοστούμια (δουλειά του ίδιου), οι μουσικές επιλογές του σκηνοθέτη, ενώ τη μεταφορά των διαλόγων από το μυθιστόρημα με τις (ευεργετικές) περικοπές τις έφερε σε (αίσιο) πέρας ο Γιώργος Μαρκόπουλος.

Θα ήθελα, καταλήγοντας και αφού υποστηρίξω ότι η παράσταση των δικηγόρων του Ηρακλείου αποτελεί την πιο ουσιαστική συμβολή του Ηρακλείου στις εκδηλώσεις για το Νίκο Καζαντζάκη, να προσθέσω και τούτη τη σκέψη (την είχα διατυπώσει και πριν χρόνια): Μία πόλη που περιλαμβάνει στο ανθρώπινο δυναμικό της ανθρώπους που τολμούν να ανεβάζουν δύσκολες θεατρικές παραστάσεις και να τις κάνει να αναπνέουν και να βαδίζουν, μπορεί να διατηρεί τις ελπίδες ότι θα ξεπεράσει τα εμπόδια και τα βαρίδια που συναντά στο δρόμο της (και εδώ μεταξύ μας, συναντά μπόλικα).

Για την παράσταση «Αδερφοφάδες»

Ήταν μία έξοχη παράσταση. Δεν την κρίνω ούτε σαν θεατρολόγο ούτε σαν απλός θεατής. Απλά σαν Μανώλης Ρασούλης.

Του Μανώλη Ρασούλη

Ήμουν στη Ραμάλα όταν τηλεφωνήθηκα με τον Ρουσσέτο. «Στις 14 Ιούλη είναι η παγκόσμια πρώτη του θεατρικού του Κ α ζ α ν τ ζ ά κ η 'Αδερφοφάδες'», μου είπε ο Ρουσσέτος. «Έχω κάνει τα σκηνικά και θέλω να έρθεις». Και ήρθα εξ επί τούτου.

Γιατί είναι το timing.

Εν γένει η παράσταση που παρουσίασε το θεατρικό τμήμα του Δικηγορικού Συλλόγου Ηρακλείου, σε σκηνοθεσία του δικηγόρου Γιώργου Μαρκόπουλου ήταν εξαιρετική. Πρωτότυπη, αυθόρμητη, αληθινή, συγκίνηση, ελληνοκεντρισμός, διαχρονικότητα. Επαγγελματικότερο επίπεδο, αν σκεφτεί κανείς ότι ήταν ερασιτεχνικό ο θίασος. Δεν θα μπορούσε να παιχτεί από τον Ιατρικό Σύλλογο. Περί δικαιοσύνης και οι δικηγόροι ξέρουν τι παίζουν. Καζαντζάκειος ο λόγος «πειθαρχημένοι οι δικηγόροι στη σιβαρότητα και της ιστορίας που μπορείς να τη συναντήσεις σε κάθε λαό, βγήκε τελικά ένα στέρεο και αληθινά δραματικό θεατρικό συμβάν.

Θα πιστώσω από μία λεπτομέρεια

για ν' απλώσω το σκεπτικό μου.

Δύο γυναίκες από το χορό αυτό αντί για άσπρα μαντήλια φορούσαν την παισιασινιακή μαντήλα, το καφίρ. Σωστά γινόταν και μάλιστα διακριτικά αναφορά στο νυν εμφύλιο των Παλαιστινίων. Σωστά γινόταν κι αναπόφευκτα μία σύνδεση με το τρέχον και ζωντανό -με πολλούς νεκρούς- μη θεατρικό συμβάν, δηλαδή τον εμφύλιο των αδελφών Παλαιστινίων που ιστορικά λέγεται ότι κατάγονται από το αγαπημένο νησί της Κρήτης.

Οι Παλαιστίνιοι (Φιλιισταίοι) είναι ένας λαός που μαρτυρά παντοιοτρόπως και ανά τους αιώνες. Πρόσφατα και από το '47 περίπου υπέστη τα πλείστα όσα από τους αποφασισμένους Ισραηλινούς να κατασκευάσουν ένα Ισραήλ, να διοικούνται οι ίδιοι, να κλείσει ο κύκλος. Ισχυρή ιδεοληψία και όπλα σύγχρονα συνέβη στο να δημιουργηθεί το περιβόητο Μεσανατολικό, ο απόλυτος γρίφος και γόρδιος δεσμός της ανθρωπότητας.

Το σημείο στο οποίο θέλω να δώσω έμφαση είναι ότι δεν είναι τυχαίο το ανέβασμα αυτού του έργου -που δεν ήταν ένα θεατρικό αλλά λαϊκό αφήγημα σε εφημερίδα σε συνέχειες- και η παρουσία μου στην καρδιά του Μεσανατολικού, ανάμεσα στον Ισραηλινό στρατό, της Φατάχ και της Χαμάς. Δεν πιστεύω ότι ήταν απλή σύμπτωση. Είναι μέρος του παζλ που έχει αρχίσει να ολοκληρώνεται άρδην, καθώς το κρεσέντο των κρεσέντο κλείνει τον μείζονα κύκλο, ακουμπά-

ντας το σκοτεινό και μοιραίο σημείο του ανθρώπινου είδους, που είτε θα διακωμιστεί μέσω μίας υπέρβασης, είτε δύναται να αυτοκαταστραφεί λίαν προσεκώς.

Ο Ρουσσέτος μικρός έλεγε τα κάλαντα στον Καζαντζάκη στο σπίτι τους στη Δοϊράνη, στο Καμαράκι. Η γιαγιά του Καζαντζάκη ήταν Ρασούλη από τις Σίσσες. Εμείς μικρά κι εγώ κι ο Ρουσσέτος φτιάχναμε πατίνια και ροιόραμε στην οδό Μάχης της Κρήτης προς τον Τάλω. Κι οι δύο ισχυριζόμαστε όντας μεγάλα παιδιά, ότι η Γάζα ήταν μία μινωική πόλη κι αυτό το ήξερε και ο Γιάσερ Αραφάτ και πως η καταγωγή των Παλαιστινίων-Φιλιισταίων ήταν από την Κρήτη. Εγώ επί πέντε συναπτά έτη βοήθησα στην Παλαιστίνη γι' αυτό το σκοπό. Να αναδυθεί το ιστορικό ανάστημα της Γάζας ως κρητικής πόλης και να εμπλουτισθεί η ιστορική μνήμη των Παλαιστινίων, άρα και η εθνική τους συνείδηση από το μεγαλείο της Κρήτης.

Η διεκδίκηση της Γάζας εκ μέρους μου είναι αλληγορική μεν αλλά έχει μία λειτουργική σημασία. Μπορεί και πρέπει να γίνει η ιδεολογική βάση και η πλατφόρμα για να ενώσει αληθινά τους Παλαιστίνιους και κατά προέκταση Παλαιστίνιους και Εβραίους.

Εγώ εκεί παίζω το ρόλο του παπα-Γιάνναρου του ειρηνοποιοί με την ίδια ηθική αγωνία αλλά με άλλα επιχειρήματα, σύγχρονα, ιδεολογικά και πολιτικά.

Το Μεσανατολικό είναι μέρος του

Σκηνή από τους «Αδερφοφάδες» (Φώτο: Γιάννης Κόκκινος).

παγκόσμιου αδιέξοδου. Όμως είναι και η μήτρα που κυοφορεί τον Γ' Παγκόσμιο Πόλεμο, που μπορεί και να σημαίνει το φινάλε του ανθρώπινου είδους. Ήταν μία έξοχη παράσταση κι αναγκαία. Το κοινό ανταποκρίθηκε. Οι ιθύνοντες σχεδόν απόντες. Η παράσταση καθαυτή έχει μία πληρότητα. Μπορεί και πρέπει να παιχτεί κι άλλες φορές κι όχι μόνο στην Κρήτη.

Να όμως που ήταν έναυσμα για μία ζωντανή συζήτηση αλλιά και μέθεξή γύρω από το μείζον ζήτημα του πολέμου και της ειρήνης. Της ζωής και του θανάτου.

Ο θίασος δεν ήρθε από αλλού με ατζέντικο τρόπο. Ηρακλειώτες κατά κύριο λόγο ενός έργου του Καζαντζάκη αλλιά πανελληνίας εμβέλειας κι ενδιαφέροντος δημιούργησε ενθουσιασμό και κυρίως στους συμμετέχοντες δικηγόρους, τους εντολοδόχους της μαθηματικής λογικής. Να όμως που

και διαίσθηση και η εσωτερική αρμονία πραγμάτων τε και θαυμάτων μας δίνουν πλέον τα στοιχεία να συνθέσουμε μία νέα συνειδητότητα για τα τεκταινόμενα στο τελικό στάδιο της ιστορικής μας και βιολογικής μας υπόστασης. Ηθικό δίδαγμα: Μην πυροβολείτε τον πιανίστα, μην σκοτώνετε τον ειρηνοποιό, γιατί θα σας έρθει το μπουμερανγκ με την ίδια τυφλή δύναμη. Ο ειρηνοποιός δεν ήθελε να 'ναι ελεύθερος μόνο για την πάρτη του αλλά ήταν και είναι ο ιεροφάντης της ελευθερίας, ο αναζητητής της αληθείας. Είναι χρήσιμος. Είναι ο διευθετητής. Ο αντίδοτος. Στο έργο σκοτώθηκε. Αλλοίμονο αν σκοτωθείς' αλήθεια στις μέρες μας.

Θα ξαναπαιχτεί το έργο. Δείτε το και σκεφτείτε το εξ αρχής.

Τώρα μπορώ να ξαναφύγω για τη Ραμάλα.